

ВОЄННО-ПОЛІТИЧНА СИТУАЦІЯ В ІРАКУ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ

В статті аналізуються сучасні тенденції зміни військово-політичної обстановки в Іраку. Розглядається трансформація підходів адміністрації США, командування міжнародних сил до можливостей і перспектив стабілізації ситуації в країні. Особливу увагу приділено складності етно-релігійних проблем, характерних для останніх важливих внутрішньополітичних подій.

Ключевые слова: етно-релігійні протиріччя, екстремизм, політична стабільність.

The article has analyzed the modern trends that changing of the military-political situation in Iraq. The transformation of US administration and multinational Forces Commands approaches is considered. The main efforts focus on difficulties and complex of ethnic-sectarian problems, context of the last important political events.

Key words: ethnic-sectarian contradictions, extremism, political stability.

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що сучасна ситуація в Іраку яскраво демонструє зміст та спрямованість глобальних тенденцій, які спостерігаються в композиціях міжнародної та регіональної безпеки. Досвід останніх десятиліть переконує у неможливості брутальним втручанням у внутрішні справи суверенної країни розв'язати її складні проблеми, акцентує увагу на недоліках у функціонуванні багатьох міжнародних інститутів, що опікуються питаннями безпеки.

Війна в Іраку значною мірою змінила відносини між багатьма країнами, загощила дискусію щодо можливості й ступеня їхнього втручання у справи незалежної держави. Слід зазначити: трагічні події на Середньому Сході сприяють процесу кардинальній переоцінці політико-правових та інших можливостей найбільш розвинених країн світу нав'язати свою волю суспільству суверенної держави, що разом з кумулятивним ефектом глобальної фінансової кризи істотно впливає на трансформацію балансу сил у світі, перспективи розвитку світової спільноти.

Свого часу введення американських військ в Ірак стало предметом достатньо жорсткої критики з боку не тільки традиційних опонентів США (Росія, Китай), але й важливих союзників по НАТО, насамперед ФРН, Франції. І сьогодні багато впливових експертів вважає, що початок бойових дій в Іраку розколов країну Північноатлантичного альянсу, став початком тривалої кризи цієї наймогутнішої військово-політичної організації світу.

Однак необхідно пригадати ретроспективу подій. Незважаючи на те, що впродовж 1990-х років численним спеціальним комісіям ООН, МАГАТЕ та інших міжнародних організацій так і не вдалося знайти сліди зброї масового ураження в Іраку, президент США Джордж Буш (мол.) 20 лютого 2003 р. висунув ультиматум до уряду Саддама Хусейна, у якому останньому пропонувалося роззброїтись добровільно чи бути роззброєним насильно. При цьому міжнародна спільнота фактично не протестувала і залишалася байдужою, коли 20 березня 2003 р. американсько-британські війська без мандату Ради Безпеки ООН вторглися до Іраку. По-

слаблена санкціями іракська армія фактично не чинила опору (деякі експерти навіть висловлюють припущення, що іракські офіцери були підкуплені урядом США). Окупація Іраку відбулась надзвичайно швидко – вже 9 квітня американські війська ввійшли до Багдада¹. Але не маючи достатньої кількості військ, американці не змогли взяти ситуацію у країні під повний контроль. Протягом перших трьох тижнів насильства, грабіжок, безладу тощо була фактично зруйнована адміністративна складова держави. Зокрема, у самому Багдаді 17 будівель міністерств із загальних 23 були пограбовані.

Ще на початку так званої миротворчої операції деякі вчені, приміром М. Ігнат'єв, вважали, що ключова проблема Америки полягатиме не у ворогах, а в друзях. Ті країни, які залишалися лояльними до США під час вторгнення в Ірак (Іспанія, Велика Британія, Італія) заплатили та платять за це велику ціну. Отже, перед американцями постала досить актуальна проблема не тільки відбудови Іраку, але й відновлення дисципліни та взаємодії серед країн НАТО, які залишилися непохитними протягом холодної війни².

Як свідчать дані бюджетного Офісу Конгресу США, уже на початку 2008 фінансового року на воєнні операції в Іраку було витрачено 368 млрд. дол. і ще 45 млрд. – на супутні програми (виплата пенсій, лікування ветеранів війни, винагорода дипломатів тощо). За прогнозами фахівців якщо війна триватиме до 2017 р., то загальні витрати сягнуть астрономічної суми у 2,4 трлн. дол.³

Крім цього слід зважити і рівень втрат військ коаліції, насамперед США. Безпосередні бойові втрати США в іракській кампанії начебто б не такі вже великі: на 26 квітня 2007 р. вони становили 3334 убитих і більше 16 тис. поранених⁴. Однак, за загальним визнанням, це, поряд із значними фінансово-матеріальними коштами, які спрямовуються на підтримання порядку, призвело до серйозних внутрішньополітичних змін США. За думкою переважної більшості аналітиків, республіканці втратили контроль над обома палатами Конгресу в листопаді 2006 р. майже винятково через невдоволення американців ходом подій в Іраку, які стали по суті єдиною зовнішньополітичною темою, що серйозно вплинула на підсумки голосування. До жовтня 2009 р. втрати серед американців досягли 4 262 убитих і більше 30 000 поранених⁵.

Водночас слід підкреслити, що разом із диктатурою Саддама Хусейна іракці втратили й певну частку власного суверенітету. Було зруйновано більшу частину підприємств промисловості та інфраструктуру країни, ліквідовано адміністративну систему управління. Головними проблемами, з якими зіткнулась окупаційна адміністрація, були неможливість створення авторитетної серед місцевого населення вертикалі влади та нездатність підтримувати внутрішню безпеку⁶.

Крім цього, один з головних результатів окупації полягає у практичному доведенні хибності теорії «демократичного миру», принаймні, за сучасних умов. Нагадаймо, що її духовно-інтелектуальним батьком вважається німецький філософ Іммануїл Кант, який виклав основні ідеї у загальновідомій роботі «До вічного миру». Німецький філософ висунув припущення, що демократизація світового співтовариства, розвиток торгівлі й зміцнення міжнародного права приведуть до послаблення ворожості між державами, сприятимуть зміцненню міжнародної та міждержавної безпеки. У подальшому ці ідеї розвивалися багатьма вченими, зокрема Ф. Фукуямою, С. Хантінгтоном та іншими, хоча основоположниками нинішньої школи «демократичного миру» прийнято вважати Д. Бабста, М. Дойла, Б. Рассела.

На цій теорії засновують свою зовнішню політику лідери багатьох держав. Зокрема, ще президент США Б. Клінтон у 1994 р. заявив, що найкращою стратегією забезпечення безпеки й побудови надійного миру є просування демократії у всьому світі, оскільки демократичні держави не нападають одна на іншу⁷. Схожу думку висловив і колишній Генеральний секретар ООН Кофі Аннан: «Прихильники так званої тези про демократичний світ відзначають, що демократичні країни майже ніколи не воюють один з одним, а внутрішні збройні конфлікти в них виникають набагато рідше, ніж у країнах недемократичних»⁸. І, зрештою, Дж. Буш (мол.) під час зустрічі з прем'єр-міністром Великої Британії Т. Блером 12 листопада 2004 р., коли вже став очевидним провал авантюрих дій США та їх союзників в Іраку, наголосив, що він має глибоку віру в те, що саме демократії слугують справи просування миру у всьому світі⁹.

Однак реалії спростують навіть зовні логічні гіпотетичні припущення. Найбільш виразно це демонструється офіційними документами, зокрема доповідями командувача багатонаціональними силами в Іраку генерала Д. Петрауеса перед конгресом США у вересні 2007 та квітні 2008 р.

З позицій сьогодення кульмінацією нездатності сил коаліції забезпечити порядок можна вважати грудень 2006 р., коли по всій країні прокотилася хвиля цілеспрямованого і спорадичного насильства, пов'язана з вибухом мечеті в Самарре (Golden Dome Mosque in Samarra). Саме в цей момент найвищі американські посадовці в Іраку генерал Дж. Касей і посол З. Халілзад зробили висновок про те, що війська коаліції не досягли своїх цілей. Терміново постало питання про додаткові сили, які стали прибувати в Ірак у січні 2007 р.

Проте перебіг подій свідчив про необхідність розробки і втілення нової стратегії і тактики з боку багатонаціональних сил. Природно, що відбулася зміна керівництва і нещодавно призначений генерал Д. Петрауес у вересні 2007 р. відзначав: ми зосередилися на протидії іракської Аль-Каїди в ряді контрольованих нею регіонах, особливо звертаючи увагу на Багдад, припиненні допомоги бойовикам з боку іранських екстремістів. Акцент був зроблений на посиленні підрозділів, які жили серед мирного населення для їхнього надійного захисту. У середині червня 2007 р. була ініційована низка наступальних операцій, мета яких полягала у забезпеченні безпеки в провінції Анбар, а також створенні пояса безпеки навколо Багдада. За 8 місяців вдалося затримати або нейтралізували більше 100 ключових лідерів різних екстремістських організацій, понад 2500 бойовиків¹⁰.

Однак у квітні 2008 р. перед Конгресом США генерал змушений був визнати: основою конфлікту продовжує виступати боротьба етнічних і релігійних спільнот за владу й ресурси. Ці зіткнення тривають, підштовхуючись ззовні войовничими екстремістськими силами, що являє загрозу довгострокової стабільності в країні. Різні елементи з різних причин та мотивів зацікавлені в підтримці напруженості в країні. Терористи, повстанці, воєнізовані екстремісти, кримінальні банди продовжують являти значну загрозу справі миру. Ситуація, що склалася, занадто крихка і не виключає нового повороту до ескалації насильства.

Лідери Аль-Каїди бачать Ірак як передову лінію боротьби у своїй глобальній стратегії. Вони озброюють, фінансують екстремістів, організують тренінги і посилюють іноземних бойовиків для підвищення напруженості в регіонах Іраку. Дії країн-сусідів для того, щоб перешкодити цим процесам, поки що виявляються неефективними. Наприклад, Сирія започаткувала ряд заходів щодо обмеження про-

ходу іноземців-бойовиків по своїй території, але поки не спромоглася перекрити ключові шляхи постачання іракській Аль-Каїді. Іран продовжує надавати широкомасштабну допомогу спеціальним групам, які дезорганізують ситуацію в Іраку. І, нарешті, поки що недостатня ефективна власне державна система безпеки, до якої додаються корупція, недовіра на місцевому рівні. Все це у підсумку стає джерелом нових проблем¹¹.

Окремої теми заслугоує важка спадщина (економічна, політична, соціальна, психологічна) внаслідок окупації. Як відзначено в доповіді впливової недержавної організації Amnesty International, у липні 2007 р. більше 70% іракців не мали доступу до безпечної питної води, прожитковий рівень 43% іракців не перевищував 1 дол. США в день.

Відповідно до офіційних даних Всесвітньої організації охорони здоров'я, а також Міністерства охорони здоров'я Іраку, від березня 2003 р. до червня 2006 р. у країні було вбито більше 151 тис. осіб. За підрахунками місії ООН, у 2006 р., найбільш кривавому після початку окупації, у країні загинуло 34 452 чіл.¹² І хоча останнім часом рівень насильства знизився, він залишається досить високим. За сім місяців 2009 р. в Іраку було вбито 1809 цивільних осіб, що в середньому становить 8 жертв на день¹³.

Серйозну загрозу безпеці країни і її населенню представляють до 25 млн. мін (причому карти мінних полів відсутні) і приблизно стільки снарядів й інших боєприпасів, що не розірвалися. До числа небезпечних регіонів передусім відноситься 350-кілометрова смуга уздовж ірано-іракського кордону, що простягнулася з півночі на південь. Ще кілька мільйонів снарядів, що не розірвалися, включаючи касетні бомби, які використовувалися американцями при обстрілах військових і цивільних об'єктів, у тому числі населених пунктів – наслідок операції «Бура в пустелі» 1991 р.¹⁴

Головними й найбільш стійкими районами напруженості, як і раніше, залишаються північні провінції Іраку: Найнава із центром у м. Мосул, і Эт-Таамім (м. Кірчук), а також столиця країни Багдад і прилеглі до міста райони. Складної залишається ситуація у північно-східній провінції Діяла (м. Баакуба), у західній провінції Анбар (м. Рамаді).

Лейтмотивом останнього виступу перед Конгресом США командуючого багатонаціональними силами в Іраку є теза про неможливість стабілізації ситуації в країні без підвищення ефективності національних сил безпеки. Зокрема, він відзначив, що половина з 18 іракських провінцій перебувають під їхнім безпосереднім контролем. Іракські сили безпеки з вересня 2007 р. значно виросли й зараз становлять більше 540 тис. членів. Кількість бойових батальйонів перевищило 100. Все більша увага приділяється базам підготовки іракських сил безпеки. Не випадково за останні 16 місяців (до вересня 2008 р.) кількість військовослужбовців і поліцейських виросло на 133 тис. осіб. Наявні можливості дозволяють до кінця 2008 р. підготувати більше 50 тис. військовослужбовців для 16 армійських і спеціальних операцій батальйонів, а також більше 23 тис. поліцейських для 8 батальйонів поліції¹⁵.

Як відомо, 29 листопада 2008 р. Ірак підписав стратегічну угоду зі Сполученими Штатами Америки, що включає ряд питань, найбільш важливі з яких стосуються виводу американських військ з іракських міст до 30 червня 2009 р. і передачі командування іракським силам безпеки. Також цією угодою передбачено, що останній американський солдат повинен покинути територію Іраку до кінця

2011 р. Крім того, дана угода стосується питань співробітництва в сферах економіки, культури, науки тощо. 30 червня цього року американські війська покинули іракські міста. Ця подія була оцінена як важливий крок на шляху до повного суверенітету Іраку.

Процес виводу американських військ супроводжується роботою з консолідації основних політичних сил в Іраку для стабілізації ситуації й наведення порядку. Зокрема, у рамках підготовки до парламентських виборів, які повинні відбутися в січні 2010 р., 24 серпня 2009 р. було оголошено про формування політичного блоку під назвою «Іракський Національний Альянс», замість Об'єднаного Альянсу, який очолював пан Абдул Азіз аль-Хакім. До складу нового Альянсу ввійшли Вища ісламська рада, Організація «Бадр», Блок прихильників Ас-Садра, Блок «Солідарність» і рух «За національні реформи», який очолює колишній прем'єр-міністр Іраку Ібрагім аль-Джафарі. У новий Альянс не ввійшла партія «аль-Дава» на чолі з нинішнім прем'єр-міністром Іраку Нурі аль-Малікі, яка була однією з основних політичних сил попередньої коаліції.

Новий альянс, як вказується в його установчій заяві, затвердив ряд принципів і програм, якими має намір керуватися у своїй діяльності. Серед них – прийняття Конституції як основи для створення державних інститутів, акцент на єдності іракської землі й іракського народу, активізація ролі Законодавчої Ради, боротьба з фінансовою і адміністративною корупцією, заохочення інвестиційної діяльності тощо¹⁶.

Це повною мірою відповідає духу й змісту резолюції 1883, прийнятої Радою Безпеки ООН 9 серпня 2009 р., де підкреслюється важливе значення діяльності Організації Об'єднаних Націй, зокрема Місії Організації Об'єднаних Націй щодо надання сприяння Іраку, стосовно консультування народу й уряду Іраку й надання йому допомоги та підтримки в справі зміцнення демократичних інститутів, налагодження відкритого для всіх політичного діалогу й національного примирення, заохоченню регіонального діалогу, надання допомоги уразливим групам, включаючи біженців і внутрішньо переміщених осіб, забезпечення більшої рівності між чоловіками й жінками, сприяння захисту прав людини й проведення судово-правової реформи¹⁷.

Серед найважливіших політичних подій останнього часу необхідно відзначити звістку про смерть 26 серпня ц.р. пана Абдул Азіз аль-Хакіма, глави Ісламської ради Іраку й лідера Єдиного Альянсу, що одержав більшість місць у парламенті на попередніх виборах. Спадкоємцем на посаді голови Ісламської Ради став його син Аммар аль-Хакім.

Серед інших політичних подій необхідно виділити інформацію агентства «аль-Малаяф» про висунання діючого іракського прем'єр-міністра Нурі Аль-Малікі, лідера партію «аль-Дава», яка входить до складу «Альянсу правової держави», що одержав більшість місць на попередніх виборах у місцеві ради, на другий прем'єрський строк. «Альянс правової держави» буде брати участь у майбутніх виборах єдиним виборчим списком¹⁸.

Симптоматичним і досить підбадьорюючим виглядає факт оголошення про створення 5 вересня 2009 р. нової політичної коаліції для участі в майбутніх виборах за назвою «Альянс праці й національного порятунку». У її склад увійшли політичне Об'єднання іракських жінок, об'єднання «Незалежні особистості», а також представники різних етнічних груп і релігійних конфесій і національностей¹⁹.

Відтак необхідно зазначити, що динаміка та зміст останніх подій в Іраку пе-реконують: рішення адміністрації США про виведення військ з території держа-ви активізувала діяльність різного роду партій, альянсів, блоків і т.д. Відбувається нова хвиля потужної реструктуризації політичного життя всередині країни, з'яв-ляються нові політичні, соціально-економічні інститути. Разом зі зміцненням іракських сил безпеки це вагомий симптом стабілізації ситуації в країні, початок повернення держави до світової спільноти як повноправного суб'єкта міжнарод-ного права.

1. *Крисенко Д.С.* Ірак у системі зовнішньої політики США (2003 – 2006): від гу-манітарної інтервенції до спроб мирної розбудови держави // Магістеріум. Історичні студії – 2007. – Історичні студії. – Вип. 28. – С. 59. **2.** *Ignatieff M.* Why America must know its limits // *Financial Times*. – 24 December 2003. – P. 11. **3.** Washington ProFile, 13.03.2008 / <http://www.washprofile.org/ru/node/7502> **4.** Iraq Coalition Casualty Count <http://icasualties.org/oif/> **5.** Casualty Notes <http://icasualties.org/oif/09092009> **6.** *Крисенко Д.С.* Ірак у си-стемі зовнішньої політики США (2003–2006): від гуманітарної інтервенції до спроб мирної розбудови держави // Магістеріум. Історичні студії. – 2007. – Історичні студії. – Вип. 28. – С. 59. **7.** *Badharm S.D.* New declaration or not? <http://www.washingtonpost.com/wp-srv/politics/special/states/docs/sou94.htm> **8.** Годовой доклад Генерального секретаря ООН о работе Организации за 1999 год. – Нью-Йорк. – UN. – New-York, 2000. – С. 99. **9.** Прес-реліз спільної конференції Президента США та прем'єр-міністра Великої Бри-танії <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2004/11/20041112-5.html> **10.** Report to Congress on the Situation in Iraq. General D.H. Petraeus 10–11 September 2007. http://www.mnf-iraq.com/images/stories/Press_briefings/2007/september/20070910.pdf **11.** Report to Congress on the Situation in Iraq. General D.H. Petraeus 8–9 April 2008. http://www.mnf-iraq.com/images/stories/Press_briefings/2008/april/080408_petraeus_testimony.pdf **12.** Carnage and Despair: Iraq five years on <http://www.amnesty.org/en/news-and-updates/report/carnage-and-despair-iraq-20080317> **13.** <http://reliefweb.int/rw/rwb.nsf/db900SID/EDIS-7V3M84?OpenDocument> **14.** <http://www.ia-centr.ru/expert/5451/15> Report to Congress on the Situation in Iraq. General D.H. Petraeus 8–9 April 2008. http://www.mnf-iraq.com/images/stories/Press_briefings/2008/april/080408_petraeus_testimo-ny.pdf **16.** Журнал арабської інформаційної мережі. Публікація від 25.08. 2009. www.moheet.com2508200917. Резолюція 1883 (2009), що прийнята Радюю Безпеки на її 6179-м засіданні 7серпня 009 р. <http://www.un.org/russian/document/scresol/res2009/res1883.htm> **18.** Новини агенції «Аль-Малаяф» від 27 серпня 2009 р. www.almalaf-press.net/27082009 **19.** Веб-сайт арабської газети «Ас-Сабах». Публікація від 5 вересня 2009, №1757. www.alsabaah.com/05092009